

Література:

1. Чувакова Г. М. Проблема дефектности юридических фактов // Актуальні проблеми держави та права: Зб. наук. праць. – Одеса: Астропринт, 1999.
2. Черниловский З. М. Всеобщая история государства и права: учебник / З. М. Черниловский – М.: Юристъ, 2005. – 576 с.
3. Исаков В. Б. Юридические факты в советском праве. – М.: Юрид. лит., 1984. – 135 с.
4. Кодекс законів про працю від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верховної Ради Української РСР. – Додаток до № 50. – Ст. 375.
5. Чувакова Г. М. Дефект і дефектність фактичного складу: Зб. наук. праць студентів і аспірантів «Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права, держави і політології». – Одеса: Юрид. літ., 2003.
6. Чувакова Г. М. Інтерпретація поняття правової анамалії // Актуальні проблеми філософії права: юридична герменевтика. – Одеса: 2008р.

Авдюгін Р. Г., ОНЮА

ПЛЮРАЛІЗМ ВИЗНАЧЕНЬ ПОНЯТТЯ «ПРАВОВІ ЗАСОБИ»

Правовые методы обеспечивают законное и справедливое удовлетворение интересов субъектов, а также упорядочение общественных отношений путем введения правовых способов разрешения конфликтов вместо незаконных, что отражает уровень развития общества и роль права как универсального регулятора общественных отношений.

The legal measures provide the legal and fair satisfaction of the persons' interests, as well as proper organizing of the social relations through introduction the legal measures with that conflicts are negotiated and solved in stead of illegal ones. It reflects the society's level of development and the law's role as a universe social relations' regulator.

Функціонування правової системи України знаходиться під впливом перетворень, що відбуваються у суспільному житті, оскільки у процесі трансформації знаходиться її основний елемент – право, роль якого у регулюванні суспільних відносин різко зростає, що відображується у змінах цілей правового регулювання, а також зміні засобів їх досягнення, за допомогою яких, власне, і можливо підвищення соціальної цінності та дієвості юридичних інститутів.

Отже, проблема правових засобів, їх своєчасного та якісного вдосконалення в правотворчій і правозастосовчій діяльності все більше і більше стає актуальною, науково і практично значущою. Без її належного вирішення неможливо оптимізувати механізм правового регулювання, налаштувати національну правову систему на соціально орієнтований розвиток.

Використання поняття “правові засоби” дозволить узагальнити всі ті явища (інструменти та процеси), які мали б забезпечити досягнення цілей правового регулювання. Головне в теорії правових засобів – “які соціальні завдання ці правові механізми можуть вирішувати, де і в якому порядку їх можна використовувати в практичній правовій діяльності для досягнення соціально значущих результатів” [1].

Завдяки функціонуванню правових засобів можливо виявити діалектичне співвідношення між метою і результатом правового регулювання, а також виявити ті інструменти та прийоми, що дозволяють праву бути універсальним та ефективним регулятором суспільних відносин, що призводить до виокремлення у науковій літературі такої характеристики досліджуваного поняття як його синтетичний характер.

За допомогою правових засобів створюються можливості загального характеру, що гарантуються державою та суспільством з метою усунення перешкод у правовому регулюванні. Справедливим у цьому аспекті буде твердження В. М. Сирих про те, що ефективно діючі норми покликані закріплювати такі юридичні засоби, які дозволили б нейтралізувати негативні фактори і підсилити дію позитивних. В іншому випадку дія негативних факторів буде більш інтенсивною, ніж правових засобів. Відповідно і результати дії норм права будуть іншими, ніж планував правотворчий орган” [2].

Етимологічно термін “засіб” походить від слова “середній”, “серединний”. Засіб – це сполучна середня ланка між суб’єктом і об’єктом діяльності, між ідеальною, уявною моделлю і матеріальним результатом [3]. Екстраполюючи дане твердження на поняття “правові засоби”, можна відзначити те, що це посередник із специфічною природою, що виявляється у можливості одночасного поєднання інструментів, прийомів, технологій, елементів догми права.

Аналіз наукової літератури по даній проблематиці показує, що вчені загострюють свою увагу на таких властивостях правових

засобів, як: слугують правовими способами забезпечення інтересів суб'єктів права, досягнення поставлених цілей; є основними елементами правового регулювання; їх використання призводить до правових наслідків; гарантуються державою та ін.

Різноманіття правових засобів призводить до їх типологізації в доктрині, що здійснюється на основі різних критеріїв і дозволяє дослідити всі аспекти цього поняття. Якщо критерієм типологізації виступає ступінь складності, тоді їх поділяють на первинні (суб'єктивні права та юридичні обов'язки, заохочення та покарання та ін.) та комплексні (правовий режим, правовий інститут та ін.). В залежності від функціонального призначення виділяють регулятивні (дозволи) та охоронні (заходи захисту) правові засоби; за предметом правового регулювання – на конституційні, адміністративні, цивільні, кримінальні та ін; за характером – на матеріально-правові (рекомендації) і процесуальні (позов); за значимістю наслідків – на звичайні (штраф) і виняткові (смертна кара); за часом дії – на постійні (громадянство) і тимчасові (премія); за видом правового регулювання – на нормативні (встановлені в нормах права заборони) і індивідуальні (акт застосування права, акт реалізації прав і обов'язків); за інформаційно-психологічною спрямованістю – на стимулюючі (пільги) та обмежуючі (зупинення) та ін.

Правові засоби забезпечують законне і справедливе задоволення інтересів суб'єктів, а також впорядкування суспільних відносин, шляхом впровадження правових способів вирішення конфліктів замість незаконних, що висвітлює рівень розвитку суспільства та роль права як універсального регулятора суспільних відносин, трансформація якого неминуче зв'язана з такими соціальними факторами, як мораль, традиції, релігія та ін.

Сформулювати дефініцію поняття “правові засоби” доволі складно, оскільки вдається взнаки багатогранність правових явищ, що входять в нього, наприклад норми законодавства, правовідносини, правотворчість, правосвідомість та ін. З цих понять в науковій літературі тільки правосвідомість виключається з кола правових явищ, що складають поняття “правові засоби”. На думку Б. І. Пугимського, правові засоби – це поєднання (комбінації) юридично значимих дій, що здійснюються суб'єктами з дозволеною ступінню розсуду і службовцями для досягнення їхніх цілей (інтересів), що не суперечать законодавству й інтересам суспільства. Однак така позиція відкидається іншими авто-

рами. Найбільш дискусійним питанням в доктрині є віднесення до правових засобів правореалізаційної діяльності. Включення правореалізаційної діяльності в поняття “правові засоби” тільки на підставі важливості ролі правового регулювання є схожим на поняття “засобів” в інших науках. Автори наводять в підтвердження своїх висновків подібні риси між правореалізаційної діяльністю та установленнями, які, як вже зазначалося, практично всіма правознавцями визнаються правовими засобами. Здається, що наявність будь-якої кількості подібностей між правореалізаційною діяльністю та настановами або рівність їх важливості не роблять їх явищами одного порядку.

Як раз за такою вирішальною відмінністю С. С. Алексеев і розділяє установлення та правореалізаційну діяльність. Як субстанційні явища правові засоби досить чітко відрізняються від інших компонентів правової дійсності: з однієї сторони, від явищ правової діяльності – дій в галузі правотворчості, актів з реалізації та застосування юридичних норм ...та явищ суб’єктивної сфери правової дійсності – правосвідомості ... [3].

На жаль, автор, на думку К. В. Шундик, не правильно витлумачив ці поняття [4]. С. С. Алексеев залишає правореалізацію в механізмі правового регулювання, називаючи її стадією, ланкою і навіть елементом, у той час як сам вказує на те, що механізм правового регулювання складається тільки з правових засобів. В тему даної статті не входить питання про те, чи залишає С. С. Алексеев правореалізаційну діяльність в механізмі правового регулювання взагалі або просто виділяє в її складі що-небудь інше крім правових засобів, головне, що саму правореалізаційну діяльність до правових засобів він не відносить: “два компонента правової дійсності знаходяться поруч з правовими засобами та пов’язані з ними, але безпосередньо в їх склад не входять. Один з них (правореалізаційна діяльність) – це, по суті, застосування та виконання правових засобів, а другий – представлення про правові засоби”.

Слід додати, що В. А. Сапун підтримує позицію С. С. Алексеева. Правові засоби, на його думку, – це інституційні формування (установлення, форми) правової дійсності, які у своєму реальному функціонуванні, використанні в спеціальній правовій діяльності проводять до досягнення визначеного результату у вирішенні соціально-економічних, політичних, моральних та інших завдань і проблем, що стоять перед суспільством і державою на сучасному етапі.

На жаль, він не аргументує таку позицію, а тільки наводить твердження про те, що тільки установлення можливо віднести до правових засобів, так як правореалізаційна діяльність належить до іншої площини.

В цій ситуації варто відштовхуватися від семантики словосполучення. Наприклад, поставити участь у правореалізаційній діяльності в залежність від того, чи передбачає словосполучення “правові засоби” діяльність. Схожі кроки вже робилися. На наш погляд, думки про те, що “правові засоби тому називаються правовими, що вони передбачені нормами права”, не дуже обґрунтована, оскільки можна було б побудувати зворотнє, не менш переконливе твердження. Наприклад, як відзначає А. В. Малько, не правові засоби – завжди діяння, так як субстанціональних не правових засобів не існує, отже правові засоби – теж діяння, тобто термін “праві засоби” можна таким чином вирівняти з терміном “законні засоби та методи” [5].

Перелік правових засобів, що дається в юридичній літературі, включає в себе різноманітні правові феномени. Це: 1) угоди, договори, позадоговірні зобов’язання, міри відповідальності, способи захисту прав, заходи оперативного впливу, вина, презумпції, фікції, юридична особа, правоздатність, дієздатність, правопредставництво; 2) дозволи, заборони й позитивні зобов’язання; 3) норми і принципи права, юридичні факти, суб’єктивні права і юридичні обов’язки, пільги, заходи заохочення, міри покарання, правозастосовчі акти, 4) методи правового регулювання різних галузей права; 5) норми і правовідношення; 6) правідношення і санкції; законодавча ініціатива, погоджувальні комісії, референдум, “офіційне тлумачення норм права”, “теорія поділу влади”, клопотання, “підготовка правозастосовчих актів” та ін. [6].

Можна виділити два підходи до оцінки такого різноманіття при визначенні переліку правових засобів. Згідно з першим це звичне явище, оскільки питання про правові засоби – це “не стільки питання відокремлення в особливу групу, поділ тих чи інших фрагментів правової дійсності, скільки питання їх особливого бачення в строго визначеному ракурсі – їх функціонального призначення, їх ролі як інструментів оптимального вирішення соціальних завдань” [7]. Відповідно до такого підходу висловлюється думка, що поряд з терміном “правові засоби” “цілком можна поставити терміни “правові явища”, “правові феномени”, “правові чинники”, “правові умови” та ін., які можуть вважатися

“взаємозамінюючими”. Іншими словами, під терміном “правовий засіб” можна позначати будь-яку правову субстанцію.

Згідно з другим підходом, застосування даного терміну для позначення будь-яких правових об’єктів неприйнятно. Так, Б. І. Пугимський заперечує проти застосування терміна “правові засоби” по відношенню “до юридичних реалій, мають що власні науково визначені поняття” [8]. В обґрунтування своєї позиції цивілісти звертається до “бритви Оккама”, методологічного принципу, який зводиться “до недопущення множення понять, заборони введення в науковий обіг нових термінів для позначення об’єктів, вже достатньо поіменованих, строго сформульованими поняттями”, і приходять до висновку: “Введення поняття “правовий засіб” має сенс саме з метою відокремлення, відмежування правових норм, інститутів і правовідносин від таких реалій, які не вкладаються в зміст традиційних термінів [9].

Таким чином, в загальному вигляді, правові засоби – це всі ті юридичні інструменти, за допомогою яких задовольняються інтереси суб’єктів права, забезпечується досягнення різноманітних цілей, що завжди зводяться до справедливого упорядкування суспільних відносин [10].

Виведення та ефективне застосування оптимальних правових засобів забезпечення суб’єктивних прав та свобод людини є життєвою необхідністю в процесі розвитку громадянського суспільства та правової держави.

Література:

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. / В. И. Даль. – Т. 1. – М.: Русс. яз., 1989.
2. Сапун В. А. Инструментальная теория права в юридической науке/ В. А. Сапун // Современное государство и право. Вопросы теории и истории. Владивосток, 1992. – С. 20.
3. Сырых В. М. Истинность и правильность как критерии теоретической эффективности норм права /В. М. Сырых // Эффективность закона / Под ред. Ю. А. Тихомирова. – М, 1997. – С. 10.
4. Алексеев С. С. Общая теория права / С. С. Алексеев. – М., 1982. – Т. 2. – С. 24.
5. Шундииков К. В. Инструментальная теория права – перспективное направление научного исследования / К. В. Шундииков // Правоведение. – 2002. – № 2 (241) – С. 77.
6. Малько А. В. Правовые средства как общетеоретическая проблема /А. В. Малько. – М., 1999. – С. 44.

7. Алексеев С. С. Теория права/С. С. Алексеев. – М., 1993. – С. 151.
8. Проблемы теории государства и права: Учебное пособие / Под ред. М. Н. Марченко. – М., 2003. – С. 358-359.
9. Пугимский Б. И. Гражданско-правовые средства в хозяйственных отношениях / Б. И. Пугимский. – М., 1984. – С. 91-92.
10. Сапун В. А. Теория правовых средств и механизм реализации права: Дис ... докт. юрид. наук/ В. А. Сапун. – Нижний Новгород, 2002. – С. 3-5.
11. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права / Н. И. Матузов, А. В. Малько. – М., 2005. – С. 461.

Ломжець Ю. В., НУК ім. адмірала Макарова

РОЛЬ АНТИЧНИХ МИСЛИТЕЛІВ У ВИНИКНЕННІ ТА РОЗВИТКУ КОНЦЕПЦІЇ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ

В данной статье дается ретроспективный анализ теории разделения властей. Особое внимание уделяется тому, какую роль сыграли идеи античных мыслителей в формировании современного понимания данной концепции, что является особенно актуальным в аспекте понимания природы и сущности парламентаризма.

In given article be given retrospective analysis to theories of division of the powers. Emphases is spared that, what role has played the ideas of the antique thinkers in shaping the modern understanding given to concepts that is particularly actual in aspect of the understanding the nature and essence of parliamentarianism.

Теорія розподілу влади є важливою ланкою в історії розвитку політичної теорії та практики. Її головна ідея полягає в тому, що для утвердження свободи, забезпечення законності й усунення зловживання владою з боку будь-якої групи інтересів, закладу чи окремої особи необхідно розділити державну владу на законодавчу, виконавчу і судову. Кожна із цих гілок – самостійна; вона стримує інші та здійснює свої функції через особливі системи органів у специфічних правових формах. Оголошуючи розподіл влади, народ організовує державну владу так, щоб зробити її апарат дійовим, таким, що відповідає вимогам повсякденної практики на основі раціонального розподілу владних повноважень між державними інституціями.